

Насев Ленче

РОДНА ВЕЛИЧКОВСКА: МАКЕДОНСКО ТРАДИЦИОНАЛНО НАРОДНО ПЕВАЊЕ – ЕТНОМУЗИКОЛОШКИ ОГЛЕДИ

Од минатиот век па се до денес, за развојот и ширењето на етномузикологијата како научна област на просторите на Република Македонија, значајна улога одиграле голем број на македонски и странски мелографи и истражувачи¹. Тие, покрај собирањето и забележувањето на музичкиот фолклор, голем придонес дале и во развојот на теоријата и методологијата како неопходност за развојот на оваа наука.

Како посебно значајна од македонските етномузиколози ќе ја издвоиме д-р Родна Величковска (1955). По завршувањето на Средното музичко училиште *Илија Николовски - Луј* во Скопје (1975), своето образование таа го продолжила на Факултетот за музичка уметност во Скопје, каде во 1979. дипломирала на инструменталниот отсек - флејта.

Желбата за проширување и усовршување на стручните и научните знаења од областа на етномузикологијата ја остварила преку пост-дипломските студии на Факултетот за музичка уметност во Белград, на Катедрата за музикологија и етномузикологија. Таа магистрирала на тема *Жетварското пеење во Македонија* (1999). Плодниот пат на студирање и школување д-р Родна Величковска го заокружила во 2006. година со одбрана на докторската дисертација *Музичките дијалекти во македонското традиционално пеење-обредно пеење* на истиот факултет. Магистерските и докторските студии ги завршила под менторство на проф. д-р Димитрије О. Големовиќ.

Дејноста на д-р Величковска поврзана со музичкиот фолклор како професионална ориентација започнала со нејзиното вработување во Институтот за фолклор *Марко Цепенков* – Скопје, како стручен соработник – мелограф на вокалната народна музика – оддел за народна музика (1980).

Во 2000. година д-р Величковска била избрана во звањето асистент за работното место истражувач на вокалната народна музика, во кое била повторно избрана во 2004. Во 2007. година таа се здобила со звањето научен соработник, а од 2010. била избрана како виш научен соработник со работно место истражувач на вокалната народна музика.

---

¹ Од македонските: Тодор Гавазов, Александар Конев, Георги Л’жев, Тодор Нетков, Иван Клинков, Јосиф Чешмаџиев, Панчо Михајлов, Добри Христов, Коста Црнушанов, Живко Фирфов, Васил Хаџиманов, Александар Линин, Ѓорѓи Смокварски, Драгослав Ортаков, Трпко Бицевски, Ѓорѓи Ѓорѓиев, Боривоје Цимревски, Родна Величковска и др., а од странските Милоје С. Милојевиќ, Владимир Ѓорѓевиќ, Миодраг Васиљевиќ, Лудвиг Куба, Николај Кауфман, Бирте Треруп, Сузана Циглер и др.

Од учебната 2008/2009. година д-р Величковска започнала да делува како професор на постдипломските и докторските студии по фолклористика по предметите: *Духовна култура, Етномузикологија, Етноорганологија и Фолклорни манифестации*. Таа е ментор на пет магистранти (од кои четворица магистрирале) и пет докторанти.

Од учебната 2010/2011. година до денес своите знаења ги пренесува и на студентите на Универзитетот *Гоце Делчев* во Штип на Факултетот за музичка уметност, како хонорарен професор.

Во рамките на нејзината дејност како долгогодишен истражувач во Институтот за фолклор *Марко Цепенков* во Скопје, д-р Величковска извршила над 13 000 мелографски записи.

Д-р Родна Величковска е автор на многубројни научни трудови кои се објавени во земјата и странство. Таа е автор на шест книги: *Жетварското пеење во Македонија* (2002), *Музичките дијалекти во македонското традиционално народно пеење-обредно пеење* (2008), *Картографирањето и ареалните истражувања во етномузикологијата* (2009), *Македонското традиционално народно пеење од баладен тип* (2009), *Македонско традиционално народно пеење - Хрестоматија со мелопоемска анализа* (2012) и *Македонско традиционално народно певање – Етномузиколошки огледи* (2013).

Д-р Родна Величковска преку забележителен структурно – методолошки пристап на ист начин го осмислува концептот на шесте книги. Генерално структурата на трудовите е разграничена на два дела.

Во првиот дел авторката теоретски и аналитички ги реконструира појавите и процесите на зададената тематика во контекст на традиционалното народно обредно пеење. Овој дел секогаш е заокружен со изложување на користената литература, односно изворите од каде што е црпен материјалот.

Во вториот дел се застапени прилози со нотни и текстуални примери на песни и карти на територијална распространетост на трите основни музички дијалекти во македонското традиционално народно пеење.

Во овој труд ќе дадеме приказ на најновата книга *Македонско традиционално народно певање – Етномузиколошки огледи*, посветена на македонската обредно–пеачка традиција. Таа фигурира како посебно издание на етнологската библиотека и е означена како Книга 8. Печатена е во Белград, а издавач е *Српскиот генеалогски центар*. Рецензенти на книгата се проф. д-р Димитрије О. Големовиќ и д-р Младен Марковиќ.

Книгата е напишана на 210 страници на српски јазик. Во неа се изложени шеснаесет есеи посветени на женското македонско традиционално народно пеење, кои претходно авторката ги има објавено на македонски, српски, украински и англиски јазик. По изложувањето на есеите како посебен прилог дадени се педесет и девет транскрипции на песни и осум карти преку кои е прикажана: територијалната распространетост на трите основни музички дијалекти во македонското традиционално пеење, територијалната распространетост на музичко – дијалектните групи, територијалната распространетост на музичко – дијалектните групи по истражените пунктови, територијалната

распространетост на музичките дијалекти по жанрови, зоните на распространетост на ритмичките типови, зоните на распространетост на мелодиските типови, меѓудијалектните зони на распространетост на ритмичките и мелодиските типови и карта на еднотипните и двогласните типови. Под нотниот запис на песните изложени се податоци за бројот на магнетофонската лента, местото, регионот, годината на снимање, пејачите, снимателот, дешифраторот и мелографот. Во зависност од текстуалната содржина на песната даден е краток опис во кој период од годината, односно по кој повод таа била исполнувана.

Во воведот д-р Величковска истакнува дека: „Извршените истражувања се темелат врз емпириски материјал кој е собран при теренските истражувања на територијата на Република Македонија од 1952. година до денес, од страна на истражувачите од Институтот за фолклор *Марко Цепенков* во Скопје“ (Величковска, 2013, 5).

Првиот есеј (7 – 14 страна) е посветен на *Проблемот на „женското“ во традиционалното македонско пеење*. Во него Величковска ја претставува и објаснува улогата и значењето на жената во традиционалното пеење. Преку прегледот на песни поделени по циклуси, таа жената не ја осветлува само како носител на пеачката традиција, туку и како нејзин чувар и продолжувач.

Тематиката во есеите, започнувајќи од вториот до шестиот, се однесува на некој празник или обичај и улогата на музиката во него.

Во вториот есеј *Водичарските обреди и пеењето во Македонија* (15 – 23 страна) од зимскиот календарски обреден циклус издвоен е празникот Водици. Преку систематизација и анализа на двете групи на водичарски песни (песни кои се пеат на кумот и песни кои се со наменски карактер), авторката ја согледува генетската врска и динамичкото вкрстување на мелодијата со обредната поезија.

Во третиот есеј кој е посветен на *Лазарското пеење како жива обредно – пеачка традиција во Македонија* (25 – 31 страна), Величковска ќе заклучи дека: „процесот на траење на обредната пеачка традиција претставува очигледен континуитет, чии промени секако се блиски на својот изворен модел, сеуште присутни во неразвиените краеве, кои помалку се подложни на општествено – економските промени“ (Исто, 31).

Од пролетниот календарски – циклус во четвртиот есеј, издвоен е празникот Ѓурѓовден со посебен акцент на *Македонското ѓурѓовденско пеење* (33 – 40 страна).

Во петтиот есеј се обработени *Додолските и другите обичаи и песни за повикување на дожд* (41 – 51 страна). Преку разграничување и опишување на трите групи обичаи и песни поврзани со повикување на дождот (додолски обичаи и песни, обичаи и песни наречени „покрсти“, обичаи и песни за разбивање на градоносни облаци), согледана е мелодиската структура која е во нераскинлива врска со литеарно – естетската димензија.

Шестиот (*Македонско традиционално народно пеење од типот на балада*, 53 – 64 страна) и седмиот есеј (*Ороводни песни*, 65 – 68 страна) се однесуваат на жанровите на народното пеење балада и ороводните песни.

Прикажувајќи ја сличноста со говорниот дијалект, во осмиот есеј *Музичките дијалекти во македонското традиционално народно пеење (обредно пеење)* (69 – 76 страна), авторката врз основа на констатацијата на Асим Пецо, објаснува дека говорниот и музичкиот јазик претставуваат општествен продукт кој живее, се развива и претрпува различни трансформации. Во овој есеј конкретно е претставена територијалната распространетост на музичките дијалекти во македонското обредно пеење која е изработена и прилагодена според дијалектната карта на Божидар Видоевски. Издвоени се три основни групи на музички дијалекти во македонското традиционално пеење и тоа: западни, југоисточни и северни, со 13 поддијалектни типови. Величковска, открива дека само преку систематско проучување на музичките дијалекти во традиционалното обредно пеење на територијата на Република Македонија, ќе се расветли нивната појава, развој и музичко – стилските особености и на тој начин ќе се создадат научни критериуми за нивно разграничување.

Во деветиот есеј (*Картографирањето и ареалните проучувања во етномузикологијата*, 77 – 93 страна), авторката го става акцентот на важноста на картографирањето кое се применува во лингвистиката при проучувањето на распространетоста на јазичните појави на конкретен просторен ареал. Оттука таа ја истакнува потребата и во областа на музичкиот фолклор на територијата на Република Македонија, да се направи систематско картографирање со помош на кое ќе се утврди границата на територијалната распространетост на традиционалните македонски народни пеачки форми. Величковска овде издвојува примери од искуствата на странските етномузиколози кои успеале да ја утврдат мерната единица на картографирање. Преку деталните проучувања врз основа на разграничувањето на трите главни музички дијалекти со 13 поддијалектни типови таа конкретно ги утврдува границите на разликите во музичките дијалекти и ги прикажува преку карти, на кои со помош на нумерација и букви ги означува: територијалната распространетост на музичките дијалекти во женското обредно пеење, зоните на распространетост според ритмичките и мелодиските типови, меѓудијалектните зони на ритмичките и мелодиските типови, едногласните и повеќегласните типови.

Десеттиот есеј е насловен како *Лексиката во македонското традиционално пеачко изразување* (95 – 102 страна). Во него врз основа на теренските истражувања изложена е употребата на етно – културната лексика и терминологија во обредниот и митолошкиот контекст на македонското традиционално народно пеење со акцент на музичко – дијалектните специфичности на македонската обредна пеачка традиција.

Во одинаесеттиот есеј (*Македонското свадбено пеење во контекст на словенските и балканските музички традиции*, 103 – 107 страна), преку функционална анализа согледани се и прикажани се заедничките елементи на македонското обредно пеење со другите словенски и балкански музичко – пеачки традиции. Овој есеј дава значаен придонес кон компаративното проучување на свадбарско обредниот комплекс.

Дванаесеттиот есеј (*Поимот на регионално и трансрегионално во жетварското пеење*, 109 – 114 страна), ја опфаќа проблематиката на регионалното и надрегионалното, односно трансрегионалното во жетварското пеење и можноста за препознавање на точни локализации на народно пеачките и етномузиколошките специфики во жетварското пеење во Македонија, со акцент на сличноста во жетварското пеење во лимитрофните шопски области на тромеѓето на Македонија, Србија и Бугарија.

Во тринаесеттиот есеј (*Традиционалното народно пеење од шопската област на тромеѓето Македонија, Србија и Бугарија*, 115 – 118 страна), авторката преку компарација и трансрегионален пристап кон традиционалното народно пеење ги истакнува и издвојува категориите на сличниот и различниот вид на традиционално пеење во лимитрофната шопска област која се наоѓа на тромеѓето на Македонија, Србија и Бугарија.

Навлегувајќи во особеностите на македонската женска обредна пеачка традиција, Величковска во четринаесеттиот есеј (*Македонско – Украинскиот музички фолклор во контекст на традиционалната култура* (119 – 122 страна), преку компарација на македонската и украинската женска обредно – пеачка традиција се обидува да воспостави историско – словенски врски. Компарацијата во трудот е базирана на календарските и семејните обреди и пеењето, врз основа на патријархалните сознанија поврзани со земјоделието, кои ја создаваат митската врска со земјата, како извор на богатство на поединецот, но и на колективот во целина.

На крај во петнаестиот (*Сценска презентација на жетварскиот обичај (на примерот: пракса на македонските културно – уметнички друштва*, (123 – 127 страна) и шеснаесеттиот есеј (*Презентација на русалиските игри на фестивалите во Република Македонија и вон неа*, 129 – 132 страна), обратено е внимание на транспозицијата на фолклорот преку неговата сценска презентација. Во нив на примерот на жетварскиот обичај и русалиските игри се говори за нивната сценска презентација, „бидејќи сцената е таа која придонесува кон негување и популаризација на музичко – фолклорните вредности, односно просторот во кој денеска се проширува кругот на пренесување на традицијата и нејзините цивилизациски вредности“ (Исто, 6).

Сумирајќи ги впечатоците, може со право да кажеме дека книгата *Македонско традиционално народно пеење – Етномузиколошки огледи* (2013), на д-р Родна Величковска, претставува исклучително вреден придонес кон етномузиколошката наука и зазема значајно место воопшто во етномузиколошката литература. Широката изворна база произлезена од теренските истражувања и исклучителното познавање на материјата, овозможило авторката во книгата, успешно да ги расветли и определи музичките карактеристики на македонското традиционалното народно обредно пеење. Оваа книга ја има потполната актуелност на денешнината и заслужува внимание не само од етномузиколозите, туку и од музиколозите, музичките педагози, студентите, лингвистите, дијалектолозите, етнологите, фолклористите и сите останати кои се заинтересирани за запознавање, следење, проучување и унапредување на етномузикологијата.

Литература:

- Величковска, Родна. (2002), *Жетварското пеење во Македонија*, Институт за фолклор, „Марко Цепенков“, Посебни изданија, кн.45. Скопје
- Величковска, Родна. (2008), *Музичките дијалекти во македонското традиционално народно пеење-обредно пеење*, Институт за фолклор, „Марко Цепенков“, Македонско народно творештво, Народни песни, кн.17, Скопје
- Величковска, Родна. (2009), *Македонското традиционално народно пеење од баладен тип*, Маска, Скопје
- Величковска, Родна. (2009), *Картографирањето и ареалните истражувања во етномузикологијата*, Институт за фолклор, „Марко Цепенков“, Македонско народно творештво, Народни песни, кн. 18, Скопје.
- Величковска, Родна. (2012), *Македонско традиционално народно пеење - Хрестоматија со мелопоемска анализа*, Маска, Скопје.
- Величковска, Родна. (2013), *Македонско традиционално народно певање – Етномузиколошки огледи*, Етнолошка библиотека, Посебно издание, Книга 8, Београд.

Lenche Nasev

RODNA VELICHOVSKA: MACEDONIAN TRADITIONAL FOLK SINGING – ESSAYS OF ETHNOMUSICOLOGY

Summary

In this paper we will present the book *Macedonian traditional folk singing – Essays of ethnomusicology*, by the Macedonian ethnomusicologist PhD Rodna Velickovska. The book is based on the essays of ethnomusicology that have been published over the past fifteen years and applied to macedonian traditional ritual folk singing.
